Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (πρώτο τμήμα)

της 4ης Μαρτίου 2020*

«Προδικαστική παραπομπή – Προσέγγιση των νομοθεσιών – Τηλεπικοινωνιακές υπηρεσίες – Εφαρμογή της παροχής ανοικτού δικτύου τηλεπικοινωνιών – Οδηγία 97/13/ΕΚ – Τέλη και επιβαρύνσεις ειδικών αδειών – Μεταβατικό καθεστώς που εισάγει τέλος πέραν εκείνων που επιτρέπονται από την οδηγία 97/13/ΕΚ – Δεδικασμένο αποφάσεως ανωτέρου δικαστηρίου κριθείσας ως αντιβαίνουσας στο δίκαιο της Ένωσης»

Στην υπόθεση C-34/19,

με αντικείμενο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Tribunale amministrativo regionale per il Lazio (περιφερειακό διοικητικό πρωτοδικείο Λατίου, Ιταλία) με απόφαση της 11ης Δεκεμβρίου 2018, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 17 Ιανουαρίου 2019, στο πλαίσιο της δίκης

Telecom Italia SpA

κατά

Ministero dello Sviluppo Economico,

Ministero dell'Economia e delle Finanze,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (πρώτο τμήμα),

συγκείμενο από τους J.-C. Bonichot, πρόεδρο τμήματος, R. Silva de Lapuerta (εισηγήτρια), Αντιπρόεδρο του Δικαστηρίου, M. Safjan, C. Toader και N. Jääskinen, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: E. Tanchev

γραμματέας: A. Calot Escobar

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

– η Telecom Ιταλία SpA, εκπροσωπούμενη από τον F. Lattanzi, avvocato,

– η Ιταλική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από την G. Palmieri, επικουρούμενη από τον P. Gentili, avvocato dello Stato,

– η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τον L. Malferrari και την L. Nicolae,

* Γλώσσα διαδικασίας: η ιταλική.

κατόπιν της αποφάσεως που έλαβε, αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα, να εκδικάσει την υπόθεση χωρίς ανάπτυξη προτάσεων,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του άρθρου 22 της οδηγίας 97/13/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 10ης Απριλίου 1997, σχετικά με κοινό πλαίσιο γενικών και ειδικών αδειών στον τομέα των τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών (ΕΕ 1997, L 117, σ. 15).

2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ, αφενός, της Telecom Ιταλία SpA και, αφετέρου, του Ministero dello Sviluppo Economico (Υπουργείου Οικονομικής Ανάπτυξης, Ιταλία) και του Ministero dell'Economia e delle Finanze (Υπουργείου Οικονομίας και Οικονομικών, Ιταλία), σχετικά με την υποχρέωση που επιβλήθηκε στην πρώτη να καταβάλει τέλος υπολογιζόμενο με βάση τον κύκλο εργασιών της για το έτος 1998.

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

3 Οι αιτιολογικές σκέψεις 2, 12 και 26 της οδηγίας 97/13 έχουν ως εξής:

«(2) [εκτιμώντας] ότι η ανακοίνωση της Επιτροπής, της 25ης Ιανουαρίου 1995, για τις διαβουλεύσεις επί της Πράσινης Βίβλου για την ελευθέρωση της τηλεπικοινωνιακής υποδομής και των δικτύων καλωδιακής τηλεόρασης επιβεβαίωσε την ανάγκη αρχών σε επίπεδο Κοινότητας, προκειμένου να εξασφαλισθεί ότι τα καθεστώτα γενικών και ειδικών αδειών βασίζονται στην αρχή της αναλογικότητας και είναι ανοικτά, διαφανή και αμερόληπτα· ότι, με το ψήφισμα της 18ης Σεπτεμβρίου 1995 σχετικά με την εφαρμογή του μελλοντικού κανονιστικού πλαισίου για τις τηλεπικοινωνίες [...] το Συμβούλιο αναγνωρίζει ως καίριο παράγοντα για το εν λόγω κανονιστικό πλαίσιο στην Ένωση τη θέσπιση, σύμφωνα με την αρχή της επικουρικότητας, κοινών αρχών για καθεστώτα γενικών και ειδικών αδειών στα κράτη μέλη, που θα βασίζονται σε ισόρροπες κατηγορίες δικαιωμάτων και υποχρεώσεων· ότι οι εν λόγω αρχές καλύπτουν όλες τις άδειες που απαιτούνται για την παροχή οποιωνδήποτε τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών και για την εγκατάσταση ή/και την εκμετάλλευση οποιασδήποτε υποδομής για την παροχή τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών·

[...]

(12) ότι οποιαδήποτε τέλη ή επιβαρύνσεις που επιβάλλονται σε επιχειρήσεις στα πλαίσια διαδικασιών χορήγησης αδειών θα πρέπει να βασίζονται σε κριτήρια αντικειμενικά, αμερόληπτα και διαφανή·

[...]

(26) ότι η παρούσα οδηγία εφαρμόζεται τόσο στις υφιστάμενες όσο και στις μελλοντικές άδειες, δεδομένου ότι ορισμένες άδειες έχουν χορηγηθεί για περιόδους πέραν της 1ης Ιανουαρίου 1999· ότι οι ρήτρες των αδειών αυτών, οι οποίες αντιβαίνουν προς την κοινοτική νομοθεσία, ιδίως δε οι παρέχο[υσ]ες στους κατόχους των αδειών ειδικά ή αποκλειστικά δικαιώματα, καθίστανται ανενεργές, σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου, από την ημερομηνία που αναφέρεται στα σχετικά κοινοτικά μέτρα· ότι όσον αφορά άλλα δικαιώματα, τα οποία δεν θίγουν τα συμφέροντα άλλων επιχειρήσεων σύμφωνα με την κοινοτική νομοθεσία, τα κράτη μέλη μπορούν να παρατείνουν τη διάρκεια ισχύος τους ώστε να αποφεύγονται αξιώσεις αποζημίωσης».

4 Το άρθρο 3, παράγραφος 3, της ως άνω οδηγίας ορίζει τα εξής:

«Τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι η παροχή τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών ή/και τηλεπικοινωνιακών δικτύων μπορεί να γίνεται είτε χωρίς άδεια είτε δυνάμει γενικών αδειών, οι οποίες συμπληρώνονται, όπου είναι αναγκαίο, με δικαιώματα και υποχρεώσεις βάσει των οποίων απαιτείται κατ' ιδίαν αξιολόγηση των αιτήσεων και απ' όπου προκύπτουν μία ή περισσότερες ειδικές άδειες. […]»

5 Το άρθρο 6 της εν λόγω οδηγίας, που φέρει τον τίτλο «Τέλη και επιβαρύνσεις διαδικασιών γενικών αδειών», προβλέπει τα εξής:

«Με την επιφύλαξη των διατάξεων περί χρηματοδοτικών συνεισφορών στην παροχή καθολικής υπηρεσίας σύμφωνα με το παράρτημα, τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι τα τέλη που επιβάλλονται σε επιχειρήσεις στα πλαίσια των διαδικασιών χορήγησης αδειών αποσκοπούν αποκλειστικά στην κάλυψη των διοικητικών δαπανών χορήγησης, διαχείρισης, ελέγχου και εκτέλεσης του εφαρμοστέου συστήματος γενικών αδειών. Τα τέλη αυτά δημοσιεύονται κατά ενδεδειγμένο και επαρκώς λεπτομερή τρόπο, ώστε να είναι ευχερώς προσιτά.»

6 Το άρθρο 11 της οδηγίας αυτής, που φέρει τον τίτλο «Τέλη και επιβαρύνσεις ειδικών αδειών», έχει ως εξής:

«1. Τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν ότι τα τέλη που επιβάλλονται σε επιχειρήσεις ως μέρος των διαδικασιών χορήγησης αδειών αποσκοπούν αποκλειστικά στην κάλυψη των διοικητικών δαπανών που συνεπάγεται η έκδοση, διαχείριση, έλεγχος και εκτέλεση της εκάστοτε ειδικής αδείας. Τα τέλη των ειδικών αδειών είναι ανάλογα προς τις σχετικές εργασίες και δημοσιεύονται κατά ενδεδειγμένο και επαρκώς λεπτομερή τρόπο ώστε οι εν λόγω πληροφορίες να είναι ευχερώς προσιτές.

2. Παρά τις διατάξεις της παραγράφου 1, όταν χρησιμοποιούνται πόροι εν ανεπαρκεία, τα κράτη μέλη μπορούν να επιτρέψουν στις εθνικές κανονιστικές αρχές τους να επιβάλλουν πρόσθετα τέλη που αντανακλούν την ανάγκη βελτίστης χρήσης των πόρων αυτών· τα τέλη δεν εισάγουν διακρίσεις ενώ δι' αυτών λαμβάνεται ιδίως υπόψιν η ανάγκη παροχής κινήτρων ανάπτυξης καινοτόμων υπηρεσιών και του ανταγωνισμού.»

7 Το άρθρο 22 της οδηγίας 97/13, που φέρει τον τίτλο «Άδειες υφιστάμενες κατά την ημερομηνία έναρξης ισχύος της οδηγίας», προβλέπει τα εξής:

«1. Τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε να εναρμονίσουν τις άδειες που ισχύουν κατά την ημερομηνία έναρξης ισχύος της παρούσας οδηγίας με τις διατάξεις αυτής πριν την 1η Ιανουαρίου 1999.

2. Όταν, λόγω τ[η]ς εφαρμογής της παρούσας οδηγίας, τροποποιούνται οι όροι ήδη υφιστάμενων αδειών, τα κράτη μέλη μπορούν να παρατείνουν την ισχύ όρων πλην εκείνων που παρέχουν ειδικά ή αποκλειστικά δικαιώματα καταργηθέντα ή καταργητέα βάσει της κοινοτικής νομοθεσίας, εφόσον η παράσταση αυτή δεν θίγει τα δικαιώματα άλλων επιχειρήσεων δυνάμει της κοινοτικής νομοθεσίας, συμπεριλαμβανομένης της παρούσας οδηγίας. Στις περιπτώσεις αυτές, τα κράτη μέλη κοινοποιούν στην Επιτροπή τα μέτρα που λαμβάνουν προς το σκοπό αυτόν, αναφέροντας τους σχετικούς λόγους.

3. Με την επιφύλαξη της παραγράφου 2, οι υποχρεώσεις που απορρέουν από άδειες υφιστάμενες κατά την έναρξη ισχύος της παρούσας οδηγίας οι οποίες δεν έχουν ευθυγραμμιστεί με τις διατάξεις της παρούσας οδηγίας την 1η Ιανουαρίου 1999, καθίστανται ανενεργές.

Σε αιτιολογημένες περιπτώσεις, η Επιτροπή μπορεί να παρέχει, στα κράτη μέλη, κατόπιν σχετικής αιτήσεως, παράταση της ημερομηνίας αυτής.»

8 Το άρθρο 25 της ως άνω οδηγίας, που φέρει τον τίτλο «Εφαρμογή», προβλέπει, στο πρώτο εδάφιο, τα εξής:

«Τα κράτη μέλη θέτουν σε ισχύ τις αναγκαίες νομοθετικές, κανονιστικές και διοικητικές διατάξεις για να συμμορφωθούν με την παρούσα οδηγία [και προβαίνουν στην δημοσίευση των όρων και διαδικασιών που συνδέονται με τις άδειες] το συντομότερο δυνατό και, σε κάθε περίπτωση, το αργότερο έως 31 Δεκεμβρίου 1997, ενημερώνουν δε αμέσως την Επιτροπή σχετικά.»

9 Το άρθρο 26 της εν λόγω οδηγίας, που φέρει τον τίτλο «Έναρξη ισχύος», προβλέπει τα εξής:

«Η παρούσα οδηγία αρχίζει να ισχύει την εικοστή ημέρα από την δημοσίευσή της στην *Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων*».

Το ιταλικό δίκαιο

Ο κώδικας ταχυδρομείων και τηλεπικοινωνιών

10 Μέχρι τη μεταφορά της οδηγίας 97/13 στο εσωτερικό δίκαιο, οι υπηρεσίες δημόσιων τηλεπικοινωνιών στην Ιταλία αποτελούσαν αποκλειστικό προνόμιο του κράτους, δυνάμει του άρθρου 1, πρώτο εδάφιο, του codice postale e delle telecomunicazioni (κώδικα ταχυδρομείων και τηλεπικοινωνιών), ο οποίος αποτελούσε παράρτημα του decreto del presidente della Repubblica n. 156 – Approvazione del testo unico delle disposizioni legislative in materia postale, di bancoposta e di telecomunicazioni (προεδρικού διατάγματος 156 περί εγκρίσεως του κωδικοποιημένου κειμένου περί των νομοθετικών διατάξεων σε θέματα ταχυδρομείου, ταχυδρομικού ταμιευτηρίου και τηλεπικοινωνιών), της 29ης Μαρτίου 1973 (τακτικό συμπλήρωμα GURI αριθ. 113 της 3ης Μαΐου 1973).

11 Το άρθρο 188 του κώδικα ταχυδρομείων και τηλεπικοινωνιών είχε ως εξής:

«Ο παραχωρησιούχος υποχρεούται να καταβάλλει στο Δημόσιο ετήσιο τέλος το ύψος του οποίου καθορίζεται με το παρόν διάταγμα, με την κανονιστική απόφαση ή με την πράξη παραχωρήσεως.»

12 Το τέλος αυτό υπολογιζόταν κατ' αναλογίαν προς τα ακαθάριστα έσοδα ή κέρδη από την παραχωρούμενη υπηρεσία, αφαιρουμένου του ποσού που καταβαλλόταν στον παραχωρησιούχο του δημόσιου δικτύου.

Το διάταγμα 318/1997

13 Η οδηγία 97/13 μεταφέρθηκε στο εσωτερικό δίκαιο ειδικότερα με το decreto del presidente della Repubblica n. 318 – Regolamento per l'attuazione di direttive comunitarie nel settore delle telecomunicazioni (προεδρικό διάταγμα 318, περί κανονιστικής ρυθμίσεως της εφαρμογής ευρωπαϊκών οδηγιών στον τομέα των τηλεπικοινωνιών), της 19ης Σεπτεμβρίου 1997 (τακτικό συμπλήρωμα GURI αριθ. 221 της 22ας Σεπτεμβρίου 1997, στο εξής: διάταγμα 318/1997).

14 Το άρθρο 2, παράγραφοι 3 έως 6, του διατάγματος 318/1997 ορίζει τα εξής:

«3. Διατηρούνται μέχρι 1ης Ιανουαρίου 1998 τα ειδικά και αποκλειστικά δικαιώματα για την παροχή της υπηρεσίας φωνητικής τηλεφωνίας και την εγκατάσταση και προμήθεια των συναφών δημόσιων τηλεπικοινωνιακών δικτύων. […]

4. Οι παραχωρήσεις προς δημόσια χρήση και οι κατά το άρθρο 184, παράγραφος 1, του κώδικα ταχυδρομείων και τηλεπικοινωνιών άδειες που υφίσταντο κατά τον χρόνο ενάρξεως ισχύος της παρούσας κανονιστικής αποφάσεως τροποποιούνται με πρωτοβουλία της [εθνικής ρυθμιστικής αρχής] πριν από την 1η Ιανουαρίου 1999, με σκοπό την ευθυγράμμισή τους προς τις περιλαμβανόμενες στην παρούσα κανονιστική απόφαση διατάξεις.

5. Οσάκις η εφαρμογή των διατάξεων της παρούσας κανονιστικής αποφάσεως επιφέρει τροποποιήσεις στους όρους των υφιστάμενων παραχωρήσεων και αδειών, οι όροι, πλην εκείνων που αναγνωρίζουν ειδικά ή αποκλειστικά δικαιώματα, οι οποίοι καταργούνται ή είναι καταργητέοι βάσει της παρούσας κανονιστικής αποφάσεως, εξακολουθούν να ισχύουν, υπό την επιφύλαξη των δικαιωμάτων που οι λοιπές επιχειρήσεις έλκουν, ιδίως, από το κοινοτικό δίκαιο.

6. Εξαιρουμένων των διατάξεων των παραγράφων 4 και 5, οι υποχρεώσεις οι οποίες απορρέουν από τις παραχωρήσεις και άδειες που υφίσταντο κατά τον χρόνο ενάρξεως ισχύος της παρούσας κανονιστικής αποφάσεως παύουν να παράγουν αποτελέσματα από 1ης Ιανουαρίου 1999, εφόσον δεν συμμορφώνονται προς τις διατάξεις της.»

15 Το άρθρο 6, παράγραφος 20, του διατάγματος αυτού προβλέπει τα εξής:

«[…] η εισφορά που αξιώνεται από τις επιχειρήσεις για τις διαδικασίες που αφορούν τις ειδικές άδειες προορίζεται αποκλειστικά για την κάλυψη των διοικητικών δαπανών της έρευνας, του ελέγχου διαχειρίσεως της υπηρεσίας και του ελέγχου τηρήσεως των όρων που προβλέπονται από τις εν λόγω άδειες. […]»

16 Το άρθρο 21, παράγραφος 2, του εν λόγω διατάγματος έχει ως εξής:

«Πλην ρητών διατάξεων της παρούσας κανονιστικής αποφάσεως, εξακολουθούν να εφαρμόζονται οι ισχύουσες διατάξεις περί τηλεπικοινωνιών. Εξακολουθούν ειδικότερα να εφαρμόζονται, για τους προβλεπόμενους στο άρθρο 6, παράγραφοι 20 και 21, σκοπούς και μέχρι εκδόσεως αντίθετης αποφάσεως της [εθνικής ρυθμιστικής αρχής], οι διατάξεις του άρθρου 188 του κώδικα ταχυδρομείων και τηλεπικοινωνιών.»

Ο νόμος 448 της 23ης Δεκεμβρίου 1998

17 Το άρθρο 20, παράγραφος 3, του legge n. 448 – Misure di finanza pubblica per la stabilizzazione e lo sviluppo (νόμου 448 περί δημοσιονομικών μέτρων σταθεροποίησης και ανάπτυξης), της 23ης Δεκεμβρίου 1998 (τακτικό συμπλήρωμα GURI αριθ. 302 της 29ης Δεκεμβρίου 1998), έχει ως εξής:

«Από 1ης Ιανουαρίου 1999, οι διατάξεις του άρθρου 188 του [κώδικα ταχυδρομείων και τηλεπικοινωνιών] παύουν να εφαρμόζονται στους παρέχοντες δημόσιες υπηρεσίες τηλεπικοινωνιών.»

18 Δυνάμει του άρθρου 20, παράγραφος 4, του εν λόγω νόμου, το άρθρο 21, παράγραφος 2, του διατάγματος 318/1997 καταργείται.

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

19 Δυνάμει του άρθρου 188 του κώδικα ταχυδρομείων και τηλεπικοινωνιών, η Telecom Ιταλία ήταν ο αποκλειστικός παραχωρησιούχος της δημόσιας υπηρεσίας τηλεπικοινωνιών.

20 Με σημείωμα του Ministero delle Comunicazioni (Υπουργείου Επικοινωνιών, Ιταλία) της 9ης Ιουλίου 2003, η Telecom Ιταλία κλήθηκε να καταβάλει το ποσό των 31 118 630,05 ευρώ ως υπόλοιπο του τέλους παραχωρήσεως για το οικονομικό έτος 1997 και το ποσό των 41 025 043,06 ευρώ ως υπόλοιπο του τέλους παραχωρήσεως για το οικονομικό έτος 1998.

21 Η Telecom Ιταλία προσέβαλε το εν λόγω σημείωμα ενώπιον του Tribunale amministrativo regionale per il Lazio (περιφερειακού διοικητικού πρωτοδικείου Λατίου, Ιταλία) το οποίο υπέβαλε στο Δικαστήριο προδικαστικό ερώτημα επί του οποίου εκδόθηκε η απόφαση της 21ης Φεβρουαρίου 2008, Telecom Italia (C-296/06, EU:C:2008:106).

22 Στη σκέψη 45 της εν λόγω αποφάσεως, το Δικαστήριο έκρινε ότι αντίκειται στην οδηγία 97/13 η εκ μέρους κράτους μέλους αξίωση από επιχειρηματία, πρώην κάτοχο αποκλειστικού δικαιώματος επί των υπηρεσιών δημόσιων τηλεπικοινωνιών, της καταβολής χρηματικής επιβαρύνσεως αντιστοιχούσας στο ποσό που απαιτούνταν προηγουμένως ως αντιπαροχή έναντι της χορηγήσεως του συγκεκριμένου αποκλειστικού δικαιώματος, επί ένα έτος από την προβλεπόμενη για τη μεταφορά της ως άνω οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο καταληκτικής ημερομηνίας, ήτοι μέχρι τις 31 Δεκεμβρίου 1998.

23 Έχοντας υπόψη την ως άνω απόφαση, το αιτούν δικαστήριο έκρινε, με την απόφαση 11386 της 15ης Δεκεμβρίου 2008, ότι το τέλος οφειλόταν για το έτος 1998.

24 Η Telecom Ιταλία εφεσίβαλε την απόφαση αυτή ενώπιον του Consiglio di Stato (Συμβουλίου της Επικρατείας, Ιταλία) το οποίο, με την απόφαση 7506 της 1ης Δεκεμβρίου 2009, επιβεβαίωσε ότι η απαίτηση καταβολής του τέλους για το έτος 1998 ήταν συμβατή με το δίκαιο της Ένωσης, ιδίως λαμβανομένης υπόψη της αποφάσεως της 21ης Φεβρουαρίου 2008, Telecom Italia (C-296/06, EU:C:2008:106).

25 Εκτιμώντας ότι είχε υποστεί ζημία λόγω εσφαλμένης ερμηνείας της αποφάσεως της 21ης Φεβρουαρίου 2008, Telecom Italia (C-296/06, EU:C:2008:106), από το Consiglio di Stato (Συμβούλιο της Επικρατείας), η Telecom Ιταλία άσκησε αγωγή αποζημιώσεως κατά του Ιταλικού Δημοσίου λόγω πλημμελούς ασκήσεως δικαιοδοτικών καθηκόντων, ενώπιον του Corte d'appello di Roma (Εφετείου Ρώμης, Ιταλία), το οποίο, με απόφαση της 31ης Ιανουαρίου 2012, δέχθηκε το ένδικο βοήθημα της εταιρίας αυτής και διαπίστωσε την ύπαρξη κατάφωρης παραβιάσεως του δικαίου της Ένωσης.

26 Κατόπιν της αποφάσεως αυτής, η Telecom Ιταλία ζητεί από το αιτούν δικαστήριο, με την προσφυγή που αποτελεί αντικείμενο της κύριας δίκης, να διαπιστώσει ότι δεν οφείλονταν ούτε τα ποσά που είχαν αξιωθεί ως τέλος για το έτος 1998 και, ως εκ τούτου, να ανατρέψει το δεδικασμένο της αποφάσεως 7506 του Consiglio di Stato (Συμβουλίου της Επικρατείας), της 1ης Δεκεμβρίου 2009.

27 Στο πλαίσιο αυτό, το αιτούν δικαστήριο διατηρεί αμφιβολίες ως προς το περιεχόμενο της οδηγίας 97/13 και ως προς το κατά πόσον η εθνική νομοθεσία και η ερμηνεία της από το Consiglio di Stato (Συμβούλιο της Επικρατείας) είναι συμβατές με το δίκαιο της Ένωσης.

28 Από την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως προκύπτει ότι, βάσει της ερμηνείας την οποία προέκρινε το Consiglio di Stato (Συμβούλιο της Επικρατείας) με την απόφαση 7506 της 1ης Δεκεμβρίου 2009, η Telecom Ιταλία υποχρεώθηκε να καταβάλει το τέλος για το έτος 1998 καθόσον το τέλος αυτό αποτελούσε την αντιπαροχή για την παραχώρηση της τηλεπικοινωνιακής υπηρεσίας και καθόσον δεν αμφισβητείται ότι, κατά τη διάρκεια του έτους αυτού, η Telecom Italia εξακολούθησε να είναι παραχωρησιούχος και να παρέχει την εν λόγω υπηρεσία, έστω και όχι αποκλειστικά.

29 Συναφώς, από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι το τέλος για το έτος 1998 υπολογιζόταν με βάση τον κύκλο εργασιών της Telecom Ιταλία και όχι με βάση τις προβλεπόμενες στα άρθρα 6 και 11 της οδηγίας 97/13 διοικητικές δαπάνες και δαπάνες ελέγχου. Κατά το αιτούν δικαστήριο δεν αποκλείεται όμως να πρέπει η απόφαση της 21ης Φεβρουαρίου 2008, Telecom Italia (C-296/06,

EU:C:2008:106), να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι, κατόπιν της ενάρξεως ισχύος της οδηγίας 97/13, οι χρηματικές επιβαρύνσεις που επιβάλλονταν στις επιχειρήσεις του τομέα των τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών διέπονταν αποκλειστικώς από τις ως άνω διατάξεις της οδηγίας.

30 Επομένως, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι η ερμηνεία του Consiglio di Stato (Συμβούλιο της Επικρατείας) ενδέχεται να μην είναι συμβατή με την απόφαση του Δικαστηρίου της 21ης Φεβρουαρίου 2008, Telecom Italia (C-296/06, EU:C:2008:106), και διερωτάται ποιες θα ήταν οι συνέπειες στην περίπτωση αυτή, στο μέτρο που η απόφαση 7506 του Consiglio di Stato (Συμβουλίου της Επικρατείας), της 1ης Δεκεμβρίου 2009, έχει καταστεί αμετάκλητη και κατά συνέπεια έχει, βάσει του εσωτερικού δικαίου, ισχύ δεδικασμένου.

31 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Tribunale amministrativo regionale per il Lazio (περιφερειακό διοικητικό πρωτοδικείο Λατίου) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Έχει το άρθρο 22, παράγραφος 3, της οδηγίας 97/13 την έννοια ότι επιτρέπει, επίσης για το έτος 1998, τη διατήρηση της υποχρεώσεως καταβολής τέλους, ήτοι αντιπαροχής που αντιστοιχεί –καθόσον υπολογίζεται με βάση το ίδιο μέρος του κύκλου εργασιών– προς εκείνη που οφειλόταν βάσει του προϊσχύσαντος της οδηγίας αυτής καθεστώτος;

2) Αντιτίθεται η οδηγία 97/13, υπό το πρίσμα των αποφάσεων του Δικαστηρίου της 18ης Σεπτεμβρίου 2003, Albacom και Infostrada (C-292/01 και C-293/01, EU:C:2003:480), καθώς και της 21ης Φεβρουαρίου 2008, Telecom Italia (C-296/06, EU:C:2008:106), σε δεδικασμένο που πηγάζει από απόφαση εθνικού δικαστηρίου και το οποίο είναι αποτέλεσμα εσφαλμένης ερμηνείας και/ή παραβάσεως της οδηγίας αυτής καθεαυτήν, με αποτέλεσμα η απόφαση αυτή να μπορεί να αφεθεί ανεφάρμοστη από δεύτερο δικαστήριο που καλείται να κρίνει διαφορά η οποία ανάγεται στην ίδια ουσιαστική έννομη σχέση αλλά διαφέρει λόγω του παρεπόμενου χαρακτήρα της αξιούμενης καταβολής σε σχέση με εκείνη που αποτελούσε το αντικείμενο της υποθέσεως επί της οποίας έχει δημιουργηθεί δεδικασμένο;»

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Επί του πρώτου ερωτήματος

32 Με το πρώτο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 22, παράγραφος 3, της οδηγίας 97/13 έχει την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνική νομοθεσία η οποία παρέτεινε, για το έτος 1998, την υποχρέωση που επιβαλλόταν σε επιχείρηση τηλεπικοινωνιών η οποία ήταν κάτοχος άδειας υφιστάμενης κατά την ημερομηνία ενάρξεως ισχύος της οδηγίας αυτής να καταβάλλει τέλος υπολογιζόμενο με βάση τον κύκλο εργασιών και όχι μόνο με βάση τις διοικητικές δαπάνες χορήγησης, διαχείρισης, ελέγχου και εκτέλεσης του συστήματος γενικών και ειδικών αδειών.

33 Στην απόφαση της 21ης Φεβρουαρίου 2008, Telecom Italia (C-296/06, EU:C:2008:106), το Δικαστήριο είχε την ευκαιρία να εξετάσει τη συμβατότητα με την οδηγία 97/13 μιας ετήσιας χρηματικής επιβαρύνσεως που είχε επιβληθεί στην Telecom Ιταλία, πρώην κάτοχο αποκλειστικού δικαιώματος επί των υπηρεσιών δημοσίων τηλεπικοινωνιών στην Ιταλία.

34 Στην εν λόγω απόφαση, το Δικαστήριο έκρινε ότι η οδηγία 97/13 έχει την έννοια ότι αντιβαίνει σε αυτήν η εκ μέρους κράτους μέλους αξίωση από επιχειρηματία, πρώην κάτοχο αποκλειστικού δικαιώματος επί των υπηρεσιών δημόσιων τηλεπικοινωνιών ο οποίος κατέστη κάτοχος γενικής αδείας, να καταβάλλει χρηματική επιβάρυνση όπως το επίμαχο στην κύρια δίκη τέλος, αντιστοιχούσα στο

ποσό που απαιτούνταν προηγουμένως ως αντιπαροχή έναντι της χορηγήσεως του συγκεκριμένου αποκλειστικού δικαιώματος, επί ένα έτος από την προβλεπόμενη για τη μεταφορά της ως άνω οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο καταληκτική ημερομηνία, ήτοι μέχρι τις 31 Δεκεμβρίου 1998.

35 Κατόπιν της απαντήσεως αυτής, το Tribunale amministrativo regionale per il Lazio (περιφερειακό διοικητικό πρωτοδικείο Λατίου) έκρινε ωστόσο, με την απόφαση 11386 της 15ης Δεκεμβρίου 2008, ότι η καταβολή του τέλους για το έτος 1998 ήταν συμβατή με την οδηγία 97/13, κρίση που επικυρώθηκε από το Consiglio di Stato (Συμβούλιο της Επικρατείας) με την απόφαση 7506 της 1ης Δεκεμβρίου 2009.

36 Στο πλαίσιο αυτό, το αιτούν δικαστήριο διατηρεί αμφιβολίες ως προς το περιεχόμενο της οδηγίας 97/13, ιδίως του άρθρου 22, και διερωτάται κατά πόσον η εθνική νομοθεσία, όπως έχει ερμηνευθεί από το Consiglio di Stato (Συμβούλιο της Επικρατείας) στην απόφαση 7506 της 1ης Δεκεμβρίου 2009, είναι συμβατή με το δίκαιο της Ένωσης.

37 Συναφώς, υπενθυμίζεται, αφενός, ότι, κατά το άρθρο 26 της οδηγίας 97/13, η οδηγία αυτή άρχισε να ισχύει από την εικοστή ημέρα από την δημοσίευσή της στην *Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων*, ήτοι στις 27 Μαΐου 1997. Το άρθρο 25 της ως άνω οδηγίας υποχρέωνε τα κράτη μέλη να θέσουν σε ισχύ τις αναγκαίες διατάξεις για να συμμορφωθούν προς αυτήν το αργότερο έως τις 31 Δεκεμβρίου 1997.

38 Αφετέρου, κατά το άρθρο 3, παράγραφος 3, της οδηγίας 97/13, τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι η παροχή τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών ή/και τηλεπικοινωνιακών δικτύων μπορεί να γίνεται είτε χωρίς άδεια είτε δυνάμει γενικών ή ειδικών αδειών. Το άρθρο 6 της ως άνω οδηγίας προβλέπει, όσον αφορά τις γενικές άδειες, ότι, πλην των διατάξεων περί χρηματοδοτικών συνεισφορών στην παροχή καθολικής υπηρεσίας σύμφωνα με το παράρτημα της οδηγίας αυτής, τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι τα τέλη που επιβάλλονται σε επιχειρήσεις στα πλαίσια των διαδικασιών χορήγησης αδειών αποσκοπούν αποκλειστικά στην κάλυψη των διοικητικών δαπανών χορήγησης, διαχείρισης, ελέγχου και εκτέλεσης των αδειών αυτών. Το ίδιο ισχύει για τις χρηματικές επιβαρύνσεις που προβλέπονται στο άρθρο 11 της εν λόγω οδηγίας για τις ειδικές άδειες, με μόνη εξαίρεση τη δυνατότητα επιβολής πρόσθετων τελών σε περίπτωση χρήσεως πόρων εν ανεπαρκεία, όπως προβλέπεται στην παράγραφο 2 του άρθρου αυτού.

39 Εξάλλου, δεδομένου ότι η οδηγία 97/13 εφαρμόζεται τόσο στις υφιστάμενες όσο και στις μελλοντικές άδειες, όπως προκύπτει από την αιτιολογική σκέψη της 26, το άρθρο 22 της οδηγίας θέσπισε μεταβατικό καθεστώς για τις άδειες που υφίσταντο κατά την ημερομηνία ενάρξεως της ισχύος της. Ειδικότερα, πρώτον, κατά την παράγραφο 1 του άρθρου 22, χορηγείται επιπλέον προθεσμία ενός έτους, λήγουσα την 1η Ιανουαρίου 1999, προκειμένου οι υφιστάμενες άδειες να εναρμονιστούν προς την οδηγία. Δεύτερον, στην παράγραφο 2 του εν λόγω άρθρου, προβλέπεται η δυνατότητα παρατάσεως της ισχύος των όρων υφιστάμενων αδειών, υπό την επιφύλαξη, πάντως, ότι οι όροι αυτοί δεν παρέχουν ειδικά ή αποκλειστικά δικαιώματα καταργηθέντα ή καταργητέα βάσει του δικαίου της Ένωσης και ότι η ως άνω παράταση ισχύος δεν θίγει τα δικαιώματα που άλλες επιχειρήσεις αντλούν από το δίκαιο της Ένωσης. Τέλος, η παράγραφος 3 του ίδιου άρθρου προβλέπει ότι οι σχετικές υποχρεώσεις πρέπει να έχουν ευθυγραμμιστεί με την οδηγία πριν από την 1η Ιανουαρίου 1999, διότι άλλως καθίστανται ανενεργές, εκτός εάν η Επιτροπή παρέσχε στο οικείο κράτος μέλος, κατόπιν σχετικής αιτήσεως, παράταση της ημερομηνίας αυτής.

40 Κατά συνέπεια, σύμφωνα με το μεταβατικό καθεστώς του άρθρου 22 της οδηγίας 97/13, κατά τη διάρκεια του έτους 1998, τα κράτη μέλη μπορούσαν είτε να παρατείνουν την ισχύ των όρων που προβλέπονταν για τις υφιστάμενες άδειες, πλην εκείνων που παρείχαν ειδικά ή αποκλειστικά δικαιώματα, είτε να εξασφαλίσουν από την Επιτροπή την παράταση της ημερομηνίας για την εναρμόνιση με την οδηγία 97/13.

41 Εν προκειμένω, από την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως προκύπτει ότι, με σημείωμα του Υπουργείου Επικοινωνιών της 9ης Ιουλίου 2003, απαιτήθηκε από την Telecom Ιταλία να καταβάλει το ποσό των 41 025 043,06 ευρώ ως υπόλοιπο του τέλους παραχωρήσεως, όσον αφορά το οικονομικό έτος 1998. Το σημείωμα αυτό επικυρώθηκε από το Tribunale amministrativo regionale per il Lazio (περιφερειακό διοικητικό πρωτοδικείο Λατίου) με την απόφαση 11386 της 15ης Δεκεμβρίου 2008, εν συνεχεία δε από το Consiglio di Stato (Συμβούλιο της Επικρατείας) με την απόφαση 7506 της 1ης Δεκεμβρίου 2009, καθόσον τα δικαστήρια αυτά έκριναν ότι η καταβολή του τέλους για το έτος 1998 ήταν συμβατή με την οδηγία 97/13.

42 Εντούτοις, μια τέτοια ερμηνεία δεν βρίσκει έρεισμα στις διατάξεις της οδηγίας 97/13 και δεν μπορεί να γίνει δεκτή.

43 Ειδικότερα, πρώτον, το Δικαστήριο έκρινε, στη σκέψη 28 της αποφάσεως της 21ης Φεβρουαρίου 2008, Telecom Italia (C-296/06, EU:C:2008:106), ότι το άρθρο 22 της οδηγίας 97/13 δεν ρυθμίζει ρητώς τις χρηματικές επιβαρύνσεις των κατόχων αδειών επιχειρήσεων τηλεπικοινωνιών, ανεξαρτήτως του αν πρόκειται για γενικές ή για ειδικές άδειες. Στο θέμα αυτό αναφέρονται ρητώς μόνον τα άρθρα 6 και 11 της εν λόγω οδηγίας.

44 Δεύτερον, στις σκέψεις 32 και 34 της εν λόγω αποφάσεως, το Δικαστήριο επισήμανε, αφενός, ότι το αντικείμενο του άρθρου 22 της οδηγίας 97/13 φαίνεται ξένο προς τη διατήρηση χρηματικής επιβαρύνσεως συνδεόμενης με παλαιό αποκλειστικό δικαίωμα και, αφετέρου, ότι, εάν κράτος μέλος δεν έχει λάβει την έγκριση της Επιτροπής να διατηρήσει ειδικά ή αποκλειστικά δικαιώματα σε θέματα τηλεπικοινωνιών, το άρθρο 22, παράγραφος 2, της ως άνω οδηγίας αποκλείει τη διατήρηση όρων που απονέμουν παρόμοια δικαιώματα πέραν της 31ης Δεκεμβρίου 1997. Αν όμως ένα αποκλειστικό δικαίωμα καταργείται, η κατάργησή του πρέπει να επηρεάζει κανονικά την εφαρμογή της χρηματικής επιβαρύνσεως η οποία συνιστά την αντιπαροχή έναντι του δικαιώματος αυτού.

45 Τρίτον, το Δικαστήριο έκρινε, στη σκέψη 36 της ίδιας αποφάσεως, ότι υποχρέωση υπό μορφή τέλους συνδεόμενου με παλαιό αποκλειστικό δικαίωμα δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής των κατά το άρθρο 22, παράγραφος 3, της οδηγίας 97/13 υποχρεώσεων, οπότε παρόμοιο τέλος δεν μπορεί να διατηρηθεί πέραν της 31ης Δεκεμβρίου 1997, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 25 της ως άνω οδηγίας.

46 Ασφαλώς, το Δικαστήριο έκρινε, στη σκέψη 38 της αποφάσεως της 21ης Φεβρουαρίου 2008, Telecom Italia (C-296/06, EU:C:2008:106), ότι εναπέκειτο στο εθνικό δικαστήριο να προσδιορίσει αν το επίμαχο στην κύρια δίκη τέλος συνδεόταν με το αποκλειστικό δικαίωμα παροχής υπηρεσιών δημόσιων τηλεπικοινωνιών το οποίο είχε απονεμηθεί στην Telecom Italia πριν από την έναρξη ισχύος της οδηγίας 97/13.

47 Εντούτοις, στο πλαίσιο της παραπομπής του ζητήματος αυτού στην κρίση του εθνικού δικαστηρίου πρέπει να συνεκτιμηθεί ότι, όπως έκρινε το Δικαστήριο στη σκέψη 39 της εν λόγω αποφάσεως, αν υποτεθεί ότι το εν λόγω τέλος δεν συνδέεται με τέτοιο αποκλειστικό δικαίωμα χορηγηθέν πριν από την έναρξη ισχύος της οδηγίας 97/13, πρέπει να εξεταστεί αν παρόμοια επιβάρυνση συνιστά «υποχρέωση», κατά την έννοια του άρθρου 22, παράγραφος 3, της ως άνω οδηγίας, δυνάμενη να τύχει της προβλεπόμενης από την εν λόγω διάταξη παρεκκλίσεως.

48 Όπως όμως επισημάνθηκε στη σκέψη 43 της παρούσας αποφάσεως, μόνον τα άρθρα 6 και 11 της οδηγίας 97/13 ρυθμίζουν τις χρηματικές επιβαρύνσεις των επιχειρήσεων που κατέχουν άδειες στον τομέα των τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών. Όσον αφορά τις ειδικές άδειες, το άρθρο 11, παράγραφος 1, της ως άνω οδηγίας προβλέπει ότι τα τέλη που επιβάλλουν τα κράτη μέλη στις κατέχουσες ειδικές άδειες επιχειρήσεις αποσκοπούν αποκλειστικώς στην κάλυψη των διοικητικών δαπανών που συνεπάγεται η θέση σε εφαρμογή των εν λόγω αδειών. Η ίδια λογική χωρεί και στην περίπτωση των τελών που επιβάλλουν τα κράτη μέλη στο πλαίσιο των γενικών αδειών που έχουν ως θεμέλιο το άρθρο 6 της οδηγίας 97/13, το οποίο προβλέπει περαιτέρω μία και μόνη επιπλέον μορφή

χρηματοδοτικής συνεισφοράς, ήτοι τη συνδεόμενη με την παροχή καθολικής υπηρεσίας (απόφαση της 21ης Φεβρουαρίου 2008, Telecom Ιταλία, C-296/06, EU:C:2008:106, σκέψη 42 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

49 Συναφώς, από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι η οδηγία 97/13 δεν προβλέπει απλώς κανόνες αφορώντες ιδίως τις διαδικασίες χορηγήσεως αδειών και το περιεχόμενο των εν λόγω αδειών, αλλά και κανόνες σχετικούς με τη φύση ή ακόμη την έκταση των χρηματικών επιβαρύνσεων που συνδέονται με τις διαδικασίες αυτές και τις οποίες μπορούν να επιβάλλουν τα κράτη μέλη επί των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στον τομέα των τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών. Η δε οδηγία αυτή δεν θα είχε καμιά πρακτική αποτελεσματικότητα αν τα κράτη μέλη είχαν τη δυνατότητα να καθορίζουν τις δημοσιονομικές επιβαρύνσεις που επιβάλλονται στις επιχειρήσεις του εν λόγω τομέα (πρβλ. απόφαση της 18ης Σεπτεμβρίου 2003, Albacom και Infostrada, C-292/01 και C-293/01, EU:C:2003:480, σκέψεις 36 και 38).

50 Τέτοιες επιβαρύνσεις, πέραν εκείνων που προβλέπονται στα άρθρα 6 και 11 της οδηγίας 97/13, θα είχαν ως αποτέλεσμα να αυξηθούν σημαντικά τα τέλη και οι επιβαρύνσεις που η οδηγία αυτή ρητώς επιτρέπει στα κράτη μέλη να επιβάλλουν και θα δημιουργούσαν σημαντικό κώλυμα στην ελεύθερη παροχή των τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών, πράγμα που αντιβαίνει στους επιδιωκόμενους από τον νομοθέτη της Ένωσης σκοπούς και εκφεύγει του κοινού πλαισίου που θεσπίστηκε με την εν λόγω οδηγία (πρβλ. απόφαση της 18ης Σεπτεμβρίου 2003, Albacom και Infostrada, C-292/01 και C-293/01, EU:C:2003:480, σκέψεις 40 και 41).

51 Ως εκ τούτου, η κατά το άρθρο 22, παράγραφος 2, της οδηγίας 97/13 έννοια «όροι ήδη υφιστάμενων αδειών», οι οποίοι μπορούν να τύχουν παρατάσεως της ισχύος τους κατά τη διάρκεια του έτους 1998, αναφέρεται σε διάφορα δικαιώματα και υποχρεώσεις, χωρίς πάντως να περιλαμβάνει τις χρηματικές επιβαρύνσεις που επιβάλλονται στις επιχειρήσεις τηλεπικοινωνιών που είναι κάτοχοι αδειών. Η έννοια αυτή καλύπτει την έννοια των κατά το άρθρο 22, παράγραφος 3, της ως άνω οδηγίας «υποχρεώσεων», η οποία, κατά συνέπεια, δεν μπορεί να αναφέρεται σε χρηματική επιβάρυνση που επιβάλλεται σε επιχείρηση τηλεπικοινωνιών άσχετα από τους όρους ασκήσεως της άδειας που της χορηγήθηκε (πρβλ. απόφαση της 21ης Φεβρουαρίου 2008, Telecom Ιταλία, C-296/06, EU:C:2008:106, σκέψεις 41, 43 και 44).

52 Βάσει του συνόλου των ανωτέρω σκέψεων, στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 22, παράγραφος 3, της οδηγίας 97/13 έχει την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνική νομοθεσία η οποία παρέτεινε, για το έτος 1998, την υποχρέωση που επιβαλλόταν σε επιχείρηση τηλεπικοινωνιών η οποία ήταν κάτοχος άδειας υφιστάμενης κατά την ημερομηνία ενάρξεως ισχύος της οδηγίας αυτής να καταβάλλει τέλος υπολογιζόμενο με βάση τον κύκλο εργασιών και όχι μόνο με βάση τις διοικητικές δαπάνες χορήγησης, διαχείρισης, ελέγχου και εκτέλεσης του συστήματος γενικών και ειδικών αδειών.

Επί του δευτέρου ερωτήματος

53 Με το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το δίκαιο της Ένωσης έχει την έννοια ότι επιβάλλει στα εθνικά δικαστήρια να αφήνουν ανεφάρμοστους τους εσωτερικούς δικονομικούς κανόνες που προσδίδουν ισχύ δεδικασμένου σε δικαστική απόφαση, εφόσον κατά τον τρόπο αυτό θα μπορούσε να θεραπευτεί μια παράβαση διατάξεως του δικαίου της Ένωσης.

54 Επισημαίνεται, καταρχάς, ότι από την ενώπιον του Δικαστηρίου δικογραφία δεν προκύπτει σαφώς ότι το δεδικασμένο της αποφάσεως 7506 του Consiglio di Stato (Συμβουλίου της Επικρατείας), της 1ης Δεκεμβρίου 2009, δεσμεύει το αιτούν δικαστήριο στην υπόθεση της κύριας δίκης.

55 Συναφώς, η Telecom Ιταλία και η Επιτροπή θεωρούν ότι το αντικείμενο της υποθέσεως επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση 7506 του Consiglio di Stato (Συμβουλίου της Επικρατείας), της 1ης Δεκεμβρίου 2009, είναι διαφορετικό από εκείνο της υποθέσεως της κύριας δίκης, δεδομένου ότι η πρώτη υπόθεση αφορούσε την ύπαρξη οφειλής ενώ η υπόθεση της κύριας δίκης αφορά το υπόλοιπο της οφειλής αυτής, με αποτέλεσμα να μην τίθεται ζήτημα δεδικασμένου. Αντιθέτως, η Ιταλική Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι η ταυτότητα των διαδίκων καθώς και η ταυτότητα των ζητημάτων που τίθενται στην υπόθεση της κύριας δίκης και εκείνων που κρίθηκαν με την εν λόγω απόφαση του Consiglio di Stato (Συμβουλίου της Επικρατείας) υποχρεώνουν το αιτούν δικαστήριο να συμμορφωθεί προς την απόφαση αυτή λόγω ύπαρξης δεδικασμένου.

56 Υπενθυμίζεται όμως ότι, όσον αφορά την ερμηνεία των διατάξεων της εθνικής έννομης τάξης, το Δικαστήριο υποχρεούται καταρχήν να στηρίζεται στους νομικούς χαρακτηρισμούς που προκύπτουν από την απόφαση περί παραπομπής. Ειδικότερα, κατά πάγια νομολογία, το Δικαστήριο δεν είναι αρμόδιο να ερμηνεύσει την εσωτερική νομοθεσία κράτους μέλους (απόφαση της 10ης Ιανουαρίου 2019, ET, C-97/18, EU:C:2019:7, σκέψη 24).

57 Από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι η διαφορά της κύριας δίκης στηρίζεται στην ίδια ουσιαστική έννομη σχέση με εκείνη επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση 7506 του Consiglio di Stato (Συμβουλίου της Επικρατείας), της 1ης Δεκεμβρίου 2009, αλλά διαφέρει από την υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση αυτή λόγω του παρεπόμενου χαρακτήρα της αξιούμενης καταβολής σε σχέση με εκείνη την οποία αφορούσε η ως άνω υπόθεση. Εν πάση περιπτώσει, στο αιτούν δικαστήριο εναπόκειται να εξακριβώσει αν, κατά το εσωτερικό δίκαιο, το δεδικασμένο της αποφάσεως αυτής καλύπτει την υπό κρίση υπόθεση ή στοιχεία της και, ενδεχομένως, να εξετάσει τις συνέπειες που προβλέπονται από το εν λόγω δίκαιο.

58 Ειδικότερα, ελλείψει σχετικής νομοθεσίας της Ένωσης, στην εσωτερική έννομη τάξη κάθε κράτους μέλους εναπόκειται ο καθορισμός των λεπτομερών κανόνων εφαρμογής της αρχής του δεδικασμένου, δυνάμει της αρχής της διαδικαστικής αυτονομίας των κρατών μελών. Πάντως, οι κανόνες αυτοί δεν πρέπει να είναι λιγότερο ευνοϊκοί από αυτούς που διέπουν παρεμφερείς καταστάσεις εσωτερικής φύσεως (αρχή της ισοδυναμίας) ούτε να διαμορφώνονται κατά τρόπο που να καθιστούν πρακτικώς αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων που απονέμει η έννομη τάξη της Ένωσης (αρχή της αποτελεσματικότητας) (απόφαση της 3ης Σεπτεμβρίου 2009, Fallimento Olimpiclub, C-2/08, EU:C:2009:506, σκέψη 24).

59 Στο πλαίσιο αυτό, σε περίπτωση που το αιτούν δικαστήριο εκτιμήσει ότι το δεδικασμένο της αποφάσεως 7506 του Consiglio di Stato (Συμβουλίου της Επικρατείας), της 1ης Δεκεμβρίου 2009, δεν έχει αποφασιστική σημασία για την επίλυση της διαφοράς της κύριας δίκης, το δικαστήριο αυτό θα κληθεί να ερμηνεύσει το εφαρμοστέο εθνικό δίκαιο κατά το μέτρο του δυνατού υπό το πρίσμα του γράμματος και του σκοπού της οδηγίας 97/13 προκειμένου να τηρηθούν οι εξ αυτής απορρέουσες υποχρεώσεις. Όπως προκύπτει από πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, η εν λόγω υποχρέωση σύμφωνης προς το δίκαιο της Ένωσης ερμηνείας του εθνικού δικαίου είναι συμφυής προς το σύστημα της Συνθήκης ΛΕΕ, καθόσον, βάσει αυτής, τα εθνικά δικαστήρια μπορούν να διασφαλίζουν, στο πλαίσιο της δικαιοδοσίας τους, την πλήρη αποτελεσματικότητα του δικαίου της Ένωσης οσάκις αποφαίνονται επί των διαφορών των οποίων έχουν επιληφθεί. Η αρχή αυτή απαιτεί να λάβει υπόψη το εθνικό δικαστήριο, κατά περίπτωση, το σύνολο του εθνικού δικαίου προκειμένου να εκτιμήσει κατά πόσον αυτό μπορεί να εφαρμοστεί με τρόπο που δεν οδηγεί σε αποτέλεσμα αντιβαίνον στο δίκαιο της Ένωσης, ειδικότερα στην οδηγία 97/13 (πρβλ. απόφαση της 8ης Νοεμβρίου 2016, Ognyanov, C-554/14, EU:C:2016:835, σκέψεις 59 και 66).

60 Πρέπει να διευκρινιστεί ότι η απαίτηση περί σύμφωνης προς το δίκαιο της Ένωσης ερμηνείας εμπεριέχει και την υποχρέωση των εθνικών δικαστηρίων, περιλαμβανομένων των αποφαινόμενων σε τελευταίο βαθμό, να μεταβάλλουν, κατά περίπτωση, μια πάγια νομολογία αν αυτή στηρίζεται σε ερμηνεία του εθνικού δικαίου ασύμβατη προς το δίκαιο της Ένωσης (πρβλ. απόφαση της 11ης Σεπτεμβρίου 2018, IR, C-68/17, EU:C:2018:696, σκέψη 64 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

61 Ως εκ τούτου, δεν θα ήταν ορθή η κρίση εθνικού δικαστηρίου ότι αδυνατεί να ερμηνεύσει εθνική διάταξη συμφώνως προς το δίκαιο της Ένωσης για τον λόγο και μόνον ότι η διάταξη αυτή έχει ερμηνευθεί κατά τρόπο μη συνάδοντα προς το δίκαιο αυτό ή εφαρμόζεται κατά τέτοιον τρόπο από τις αρμόδιες εθνικές αρχές (απόφαση της 24ης Ιουνίου 2019, Popławski, C-573/17, EU:C:2019:530, σκέψη 79).

62 Εν προκειμένω, όπως προκύπτει από την απάντηση στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα, το Consiglio di Stato (Συμβούλιο της Επικρατείας), κρίνοντας, με την απόφαση 7506 της 1ης Δεκεμβρίου 2009, ότι όντως οφειλόταν το τέλος που είχε απαιτηθεί για το έτος 1998 από την Telecom Ιταλία, κάτοχο άδειας υφιστάμενης κατά την ημερομηνία ενάρξεως ισχύος της οδηγίας 97/13, ερμήνευσε, όπως προκύπτει από την απάντηση στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα, το εθνικό δίκαιο κατά τρόπο μη συνάδοντα προς το δίκαιο της Ένωσης, όπως αυτό είχε ερμηνευθεί από το Δικαστήριο με την απόφαση της 21ης Φεβρουαρίου 2008, Telecom Italia (C-296/06, EU:C:2008:106).

63 Ως εκ τούτου, στην περίπτωση που περιγράφεται στη σκέψη 59 της παρούσας αποφάσεως, στο αιτούν δικαστήριο θα εναπέκειτο να εξασφαλίσει την πλήρη αποτελεσματικότητα του δικαίου της Ένωσης αποφασίζοντας εν ανάγκη αυτεπαγγέλτως να μην ακολουθήσει την ερμηνεία την οποία προέκρινε το Consiglio di Stato (Συμβούλιο της Επικρατείας) με την απόφαση 7506 της 1ης Δεκεμβρίου 2009, εφόσον η ερμηνεία αυτή δεν συνάδει προς το δίκαιο της Ένωσης (απόφαση της 8ης Νοεμβρίου 2016, Ognyanov, C-554/14, EU:C:2016:835, σκέψη 70).

64 Αντιθέτως, για την περίπτωση που το αιτούν δικαστήριο εκτιμήσει ότι, κατά το εθνικό δίκαιο, το δεδικασμένο της αποφάσεως 7506 του Consiglio di Stato (Συμβουλίου της Επικρατείας), της 1ης Δεκεμβρίου 2009, καλύπτει την υπόθεση της κύριας δίκης και κατά συνέπεια καθορίζει τη λύση που πρέπει να δοθεί σε αυτήν, υπενθυμίζεται η σημασία την οποία έχει, τόσο στην έννομη τάξη της Ένωσης όσο και στις εθνικές έννομες τάξεις, η αρχή του δεδικασμένου. Ειδικότερα, προς διασφάλιση τόσο της σταθερότητας του δικαίου και των εννόμων σχέσεων όσο και της ορθής απονομής της δικαιοσύνης, επιβάλλεται να μην μπορεί να τεθεί ζήτημα κύρους των δικαστικών αποφάσεων που έχουν καταστεί αμετάκλητες μετά την εξάντληση των προβλεπόμενων ενδίκων μέσων ή μετά την εκπνοή των προθεσμιών που τάσσονται για την άσκηση των ενδίκων αυτών μέσων (αποφάσεις της 3ης Σεπτεμβρίου 2009, Fallimento Olimpiclub, C-2/08, EU:C:2009:506, σκέψη 22 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία, και της 11ης Σεπτεμβρίου 2019, Călin, C-676/17, EU:C:2019:700, σκέψη 26).

65 Συναφώς, κατά πάγια νομολογία, το δίκαιο της Ένωσης δεν επιβάλλει στα εθνικά δικαστήρια να αφήνουν ανεφάρμοστους τους εσωτερικούς δικονομικούς κανόνες οι οποίοι, μεταξύ άλλων, προσδίδουν σε μια απόφαση ισχύ δεδικασμένου, ακόμη και αν κατά τον τρόπο αυτό θα μπορούσε να θεραπευτεί μια παράβαση διατάξεως του δικαίου της Ένωσης, ανεξαρτήτως της φύσεώς της (πρβλ. απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2016, Gutiérrez Naranjo κ.λπ., C-154/15, C-307/15 και C-308/15, EU:C:2016:980, σκέψη 68).

66 Ως εκ τούτου, το δίκαιο της Ένωσης δεν απαιτεί, προκειμένου να ληφθεί υπόψη η ερμηνεία κρίσιμης διατάξεως του δικαίου αυτού την οποία υιοθέτησε το Δικαστήριο, να υποχρεούται, καταρχήν, εθνικό δικαιοδοτικό όργανο να αναθεωρήσει την απόφασή του που έχει ισχύ δεδικασμένου (απόφαση της 11ης Σεπτεμβρίου 2019, Călin, C-676/17, EU:C:2019:700, σκέψη 28).

67 Εν πάση περιπτώσει, υπενθυμίζεται ότι η αρχή της ευθύνης των κρατών μελών για ζημίες που προκαλούνται στους ιδιώτες από παραβιάσεις του δικαίου της Ένωσης οι οποίες τους καταλογίζονται είναι σύμφυτη προς το σύστημα της Συνθήκης, ασχέτως του αν η ζημία πρέπει να καταλογιστεί στη νομοθετική, στη δικαστική ή στην εκτελεστική εξουσία (απόφαση της 30ής Σεπτεμβρίου 2003, Köbler, C-224/01, EU:C:2003:513, σκέψεις 30 και 32).

68 Δεδομένου του σημαντικού λειτουργήματος που επιτελεί η δικαστική εξουσία στο πλαίσιο της προστασίας των δικαιωμάτων που έλκουν οι ιδιώτες από τους κανόνες της Ένωσης, θα περιοριζόταν η πλήρης αποτελεσματικότητα των κανόνων αυτών και θα ατονούσε η προστασία των δικαιωμάτων που αυτοί αναγνωρίζουν αν δεν παρεχόταν στους ιδιώτες η δυνατότητα, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, να ζητούν αποζημίωση όταν θίγονται τα δικαιώματά τους λόγω παραβιάσεως του δικαίου της Ένωσης καταλογιστέας σε απόφαση δικαστηρίου κράτους μέλους αποφαινομένου σε τελευταίο βαθμό (απόφαση της 30ής Σεπτεμβρίου 2003, Köbler, C-224/01, EU:C:2003:513, σκέψη 33).

69 Εξάλλου, λόγω, ιδίως, του γεγονότος ότι η προσβολή των δικαιωμάτων που αντλούνται από το δίκαιο της Ένωσης με απόφαση η οποία έχει καταστεί αμετάκλητη και κατά συνέπεια έχει αποκτήσει ισχύ δεδικασμένου δεν μπορεί κανονικά πλέον να αρθεί, οι ιδιώτες δεν είναι δυνατόν να στερηθούν τη δυνατότητα να ζητήσουν τη διαπίστωση της ευθύνης του Δημοσίου προκειμένου να επιτύχουν με τον τρόπο αυτό την έννομη προστασία των δικαιωμάτων τους που αναγνωρίζονται από το δίκαιο της Ένωσης (απόφαση της 24ης Οκτωβρίου 2018, XC κ.λπ., C-234/17, EU:C:2018:853, σκέψη 58).

70 Από την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως προκύπτει ότι, στην υπόθεση της κύριας δίκης, η Telecom Ιταλία άσκησε αγωγή αποζημιώσεως κατά του Ιταλικού Δημοσίου λόγω πλημμελούς ασκήσεως δικαιοδοτικών καθηκόντων και ότι το Corte d'appello di Roma (Εφετείο Ρώμης) δέχθηκε το ένδικο βοήθημα διαπιστώνοντας την κατάφωρη παραβίαση του δικαίου της Ένωσης από το Consiglio di Stato (Συμβούλιο της Επικρατείας).

71 Βάσει του συνόλου των ανωτέρω σκέψεων, στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το δίκαιο της Ένωσης έχει την έννοια ότι δεν επιβάλλει στα εθνικά δικαστήρια να αφήνουν ανεφάρμοστους τους εσωτερικούς δικονομικούς κανόνες που προσδίδουν ισχύ δεδικασμένου σε δικαστική απόφαση, ακόμη και αν κατά τον τρόπο αυτό θα μπορούσε να θεραπευτεί μια παράβαση διατάξεως του δικαίου της Ένωσης, χωρίς τούτο να αποκλείει τη δυνατότητα των ενδιαφερομένων να ζητήσουν τη διαπίστωση της ευθύνης του Δημοσίου προκειμένου να επιτύχουν με τον τρόπο αυτό την έννομη προστασία των δικαιωμάτων τους που αναγνωρίζονται από το δίκαιο της Ένωσης.

Επί των δικαστικών εξόδων

72 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (πρώτο τμήμα) αποφαίνεται:

1) **Το άρθρο 22, παράγραφος 3, της οδηγίας 97/13/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 10ης Απριλίου 1997, σχετικά με κοινό πλαίσιο γενικών και ειδικών αδειών στον τομέα των τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών, έχει την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνική νομοθεσία η οποία παρέτεινε, για το έτος 1998, την υποχρέωση που επιβαλλόταν σε επιχείρηση τηλεπικοινωνιών η οποία ήταν κάτοχος άδειας υφιστάμενης κατά την ημερομηνία ενάρξεως ισχύος της οδηγίας αυτής να καταβάλλει τέλος υπολογιζόμενο με βάση τον κύκλο εργασιών και όχι μόνο με βάση τις διοικητικές δαπάνες χορήγησης, διαχείρισης, ελέγχου και εκτέλεσης του συστήματος γενικών και ειδικών αδειών.**

2) **Το δίκαιο της Ένωσης έχει την έννοια ότι δεν επιβάλλει στα εθνικά δικαστήρια να αφήνουν ανεφάρμοστους τους εσωτερικούς δικονομικούς κανόνες που προσδίδουν ισχύ δεδικασμένου σε δικαστική απόφαση, ακόμη και αν κατά τον τρόπο αυτό θα μπορούσε να θεραπευτεί μια παράβαση διατάξεως του δικαίου της Ένωσης, χωρίς τούτο να αποκλείει τη δυνατότητα των**

ενδιαφερομένων να ζητήσουν τη διαπίστωση της ευθύνης του Δημοσίου προκειμένου να επιτύχουν με τον τρόπο αυτό την έννομη προστασία των δικαιωμάτων τους που αναγνωρίζονται από το δίκαιο της Ένωσης.

(υπογραφές)